

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Zapożyczone leksemy języka rosyjskiego i polskiego z zakresu religii w nauce języka rosyjskiego

Author: Tatiana Kwiatkowska

Citation style: Kwiatkowska Tatiana. (2008). Zapożyczone leksemy języka rosyjskiego i polskiego z zakresu religii w nauce języka rosyjskiego. W: "Russkij azyk v pol'skoj auditorii. T. 2" (S. 54-61). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Tatiana Kwiatkowska

Katowice

Zapożyczone leksemy języka rosyjskiego i polskiego z zakresu religii w nauce języka rosyjskiego

Leksyka religijna – stanowiąca specyficzny obszar nauczania języka – rządzi się swoimi prawami, tym bardziej, że w rosyjskim języku religijnym można zauważyć wpływy głównie z języka greckiego. W języku polskim obserwuje się wyraźną latynizację. Jako osobny blok leksykalny obecny w zakresie nauki języka na poziomie zaawansowanym jest dla studentów dziedziną złożoną, trudno przyswajalną. Rzadko pojawia się w podręcznikach do nauki języka. Z punktu widzenia dydaktyki języków obcych otwarte pozostaje też pytanie o konieczność i zasadność nauczania tej leksyki, jednakże dla nas nie ulega żadnej wątpliwości, że nauka leksyki z obszaru religii stanowi ważny element poszerzania wiedzy o kulturze, historii i realiach danego kraju oraz kształcenia specjalistów w zakresie biegłej znajomości języka, w tym leksyki specjalistycznej. Jest to szczególnie ważny blok tematyczny w nauce języka rosyjskiego jako obcego. Będące tematem niniejszego artykułu leksemy zapożyczone z innych języków, należące do leksyki religijnej stanowią sferę dotychczas w niewielkim stopniu zbadaną, co nie znaczy, że mało interesującą, pozwalającą pokazać mechanizmy przekładu, kierunki zmian, dokonać uogólnień i wniosków ważnych w aspekcie konfrontatywnym rosyjsko-polskim, ale także dla dydaktyki. Leksyka religijna była i jest przedmiotem badań lingwistów i nie tylko¹, natomiast nie

---

¹ Np. К.А. Тимофеев: *Религиозная лексика русского языка как выражение христианского мировоззрения*. www.durov.com/linguistics2.htm; B. Matuszyk: *Komunikacyjne wyobcowanie Kościoła. Uwagi o leksyce współczesnego kaznodziejstwa*. W: „Słowa, słowa, słowa”... w komunikacji językowej. Red. M. Grab ska. Gdańsk 2000, s. 176–182.

spotyka się ani w językoznawstwie rosyjskim, ani w polskim przekładów z języka rosyjskiego na polski czy odwrotnie (stanowiło to niemałą trudność w zbieraniu materiału badawczego²). Z tego względu dla pełniejszej ilustracji zachodzących procesów w nawiasach podane zostały źródłosłowa.

Problem ten wydaje się ważny i aktualny szczególnie w aspekcie nauczania języka rosyjskiego, ze względu na odmiennosć źródeł zapożyczeń, a co za tym idzie – odmiennosć przekładów, a przede wszystkim odmienne tradycje religijne i kulturowe obu narodów. Dla uczących się języka rosyjskiego leksemy związane z religią prawosławną często stanowią olbrzymią trudność w nauce ze względu na brak ekwiwalentów. Przynależą one w głównej mierze do egzotyzmów, słów obecnych w języku rodzimym, lecz nazywającym zjawiska z języka przyswajanego, obcego. Słowa polskie związane z tradycją katolicką są najczęściej przekładane przez studentów z zachowaniem formy słowa. Niestety, ekwiwalencja tych leksemów nie jest często pełna, choć nie brakuje również słów mających te same odpowiedniki. Często mają one swe ograniczenia stylistyczne i nie jest możliwe użycie ich w podobnej sytuacji komunikacyjnej czy też podobnym kontekście.

W analizie wybranych środków leksykalnych wyodrębniono kilka charakterystycznych grup (brano pod uwagę przede wszystkim semantykę, trudności w przyswajaniu tej leksyki) oraz charakterystyczne swego rodzaju „tatyki przekładowe”, stosowane przez uczniów w nauce wyrazów zapożyczonych.

Pierwszą grupę stanowią leksemy związane ogólnie z religią, niezależnie od wyznania; znalazły się wśród nich:

ekumenizm (łac. *oikoumene* – świat zaludniony) – *экуменизм*

celibat (łac. *caelibatus* – bezżeństwo) – *целибат*

teologia (gr. *theologia*) – *теология*

teolog (gr. *theologia*) – *теолог*

katolicyzm (fr. *catholicisme*, od łac. *catholicus*) – *католицизм*

liturgia (gr. *leitourgia*, od *leitourgos* – pełniący funkcje publiczne) – *литургия*

pastor (łac. *pastor* – pasterz) – *пастор*

schizma (łac. *schisma*, z gr. *schisma* – rozłupanie, rozszczepienie) – *схизма*

dogmat (łac. *dogma*, z gr. *dogma* – przekonanie, zdanie, pogląd) – *догмат*

pascha (hebr. *Pesah* – przejście) – *пасха*

---

² Źródła wykorzystanych leksemów: А. Миревич, И. Дулевич, И. Грек-Пабис, И. Марыняк: *Большой русско-польский и польско-русский словарь*. Москва–Варшава 1993; *Большой словарь иностранных слов в русском языке*. Москва 1998; *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*. Red. M. Bańka. Warszawa 2003; R. Lewicki: *Христианство: русско-польский словарь*. Warszawa 2002.

Można wysunąć wniosek, iż dla tej grupy istnieją w języku rosyjskim pełne ekwiwalenty zapożyczeń. Jednakże charakterystyczne dla niej są istniejące i stylistycznie bardziej prawidłowe rodzime odpowiedniki obecne w języku rosyjskim: *безбрачие, богословие, богослов, католичество, догма, раскол*, chociaż w dydaktyce obserwujemy, że studenci częściej używają właśnie leksyki zapożyczonej na zasadzie analogii (nie bierzemy tutaj pod uwagę fonetycznego aspektu nauczania ani zmian formalnych występujących w przekładzie typu: *katolicyzm* → *католицизм*). Pełniej ilustrują ten problem leksemy, które mają tylko rodzimy ekwiwalent, formalnie zupełnie odbiegający od słowa zapożyczonego w języku polskim:

sanktuarium (łac. *sanctuarium*) – *святителище, святая святых*
penitent (łac. *poenitens* – pokutujący) – *кающийся*
probacja (łac. *probatio*) – *послушничество*
rekolekcje (łac. *re-collectus* – ponownie zebrany) – *говоренье*
sakra (łac. *sacrum*) – *посвящение*
szakplerz (czes. *skapler* z niem. *Schapelaere*, z wł. *scapolare* od łac. *scapulae* – plecy) – *образок, ладанка*
zakrystia (niem. *sakristei*, z wł. *sacristia*, od łac. *sacrista* – służa kościelny) – *ризница*

Zjawisko to o wiele rzadziej występuje w odwrotnym kierunku, czyli w przekładzie z języka rosyjskiego na polski:

agneц (łac. *agnus* – ягненок) – *baranek*
ад (grech. *hades* – подземное царство) – *piekło*
индугенция (łac. *indulgentia* – снисходительность, милость) – *odpust*
ладан (grech. *ladanon*) – *kadzidło*

Częściej słowa związane z religią prawosławną wchodzą w języku polskim do grupy egzotyzmów.

Kolejną grupę stanowią leksemy związane z religią katolicką. Można tutaj wyodrębnić grupę bezekwiwalentnej leksyki, która tłumaczona jest za pomocą definicji opisowej, np.:

paschał (łac. *paschalis* – świeca wielkanocna) – *пасхальная свеча*
pastorał (łac. *pastorale* – laska pasterska) – *посох епископа*
pektorał (łac. *pectorale* – piersiowy) – *нагрудный крест*
pontyfikalnia (łac. *pontificalia*) – *одевание епископа, знаки епископского сана*

pontyfikalny (łac. *pontificalis*) – торжественный, с участием епископа

rekolektant (łac. *re-collectus*) – человек, который говееет, говеющий
sufragan (fr. *suffragant* od łac. *suffragor* – wspieram) – епископ (без епархии)

rezurekcja (łac. *resurrectio* – powstanie z martwych) – пасхальная заупреция

suplikacja (łac. *supplicatio*) – молитвенное песнопение

superior (łac. dosł. – wyższy) – настоятель монастыря

wotum (łac. *votum* – dar obiecany, obietnica) – дар на алтарь в костеле

wikariat (łac. *vicarius* – zastępca) – должность викария, дом викария

Odpowiedniki rosyjskie często w swoim znaczeniu nie zawierają obecnego w leksemie polskim znaczenia, które konkretyzuje semantykę. Porównajmy np. definicje:

suplikacje: ‘religijne pieśni błagalne, śpiewane szczególnie w okresie klęsk’

wotum: ‘symboliczny przedmiot zawieszany na ołtarzu, zwykle koło obrazu lub figury, ofiarowany w jakiejś intencji lub w dowód wdzięczności’

Stanowią one dużą trudność nie tylko zresztą dla uczących się języka rosyjskiego, ale w ogóle ze względu na ograniczoność ich użycia (najczęściej w sferze kościelnej) i specjalistyczne znaczenie. Podstawowym błędem uczących się języka rosyjskiego jest próba ich dosłownego przekładu.

Podobne zjawisko występuje w przekładzie z języka rosyjskiego na polski, choć tu przykładów jest znacznie mniej:

схема (grech. *schema* – форма, вид) – surowa reguła

схимник – członek zakonu o surowej regule

стихура (grech. *stichera* – стих) – zbiór pieśni o tematyce biblijnej

Częściej leksemy obcojęzyczne nazywające realia związane ze sferą religijną funkcjonują w języku polskim jako egzotyzymy. Są przekładane jako całkowite ekwiwalenty formalne i semantyczne, z ograniczeniem stylistycznym, np.:

аналой (grech. *analogeion* – подставка для книг) – *analoj*, *pulpit*

архиерей (grech. *archi* – главный, старший + *hieros* – святой) – *archierej*, *biskup*

дискос (grech. *diskos* – круглое блюдо) – *diskos*, *patena*

лавра (grech. *laura* – улица, поселок) – *ławra*, *klasztor*

Jako drugorzędne pojawiają się definicje „bliskie” Polakowi uczącemu się języka rosyjskiego. Wydaje się, że jest to jeden ze sposobów przyswajania i nauczania leksyki religijnej w języku rosyjskim. Istotny staje się tutaj również aspekt demonstracji przedmiotów, których pojęcia przekładamy – okazuje się, że ilustracja często pomaga lepiej przyswoić sobie dany egzotyzm i używać go³.

Osobną grupę, wchodzącą jednak do prezentowanej powyżej, stanowi nazewnictwo członków zakonów, w języku polskim mające swoje konkretne, utworzone od imion założycieli lub charakterystycznego rytu nazwy. W języku rosyjskim znaczenia są ustanawiane opisowo, np.:

paulin (łac. *Paulus* – Paweł) – *член монашеского ордена святого Павла*

szarytka (fr. *charite* – miłosierdzie) – *сестра милосердия*

Wśród językoznawców (i nie tylko wśród nich) dyskutowany jest często problem, czy znaczenie danych słów, którego przecież w określonym przypadku nie sposób analizować niezależnie od aspektu kulturowego, przekładać za pomocą analogów obecnych na danym obszarze kulturowym, np. *paliusz* (łac. *pallium* – rodzaj płaszcza) – *омотоп*. Nie wydaje się to jednak dobrym sposobem nauki języka, gdyż nie jest to rzeczywisty ekwiwalent danego słowa w języku rosyjskim (podobnie rzecz ma się z językiem polskim). W słownikach dwujęzycznych występują one jednak tylko w takim tłumaczeniu, co świadczy o braku specjalistycznych materiałów, opracowań do nauki tego bloku leksykalnego i wynikających z tego nieprawidłowości przekładowych. Przyjrzyjmy się przykładom: – w języku polskim w przekładzie na rosyjski:

stuła (łac. *stola* – długa szata) – *enumпахиль*

paliusz (łac. *pallium* – rodzaj płaszcza) – *омотоп*

I omawiany wcześniej sposób, który wydaje się bardziej właściwy:

sutanna (fr. *soutane* od wł. *sottana* – spódnica) – *сумана*

– w języku rosyjskim w przekładzie na język polski:

enumпахиль (grech. *epi* – na + *trachelos* – шея) – *epitrachelion*

орарий (grech. *orarion* ← lat. *orare* – молиться) – *orarion*

ряса (grech. *rason*) – *riasa*

³ O istotnej roli ilustracji w nauce leksyki bezekwiwalentnej np.: Е.М. В е р е щ а г и н, В.Г. К о с т о м а р о в: *Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного*. Москва 1976.

W nauce języka obcego należy odwoływać się do tradycji danego narodu, a więc jednak podawać analogi danych tradycji religijnych, kulturowych z odpowiednim komentarzem realioznawczym⁴, np.:

enumпахиль → *epitrachelion* // *stula*
риза → *ryza* // *ornat*
фелонь → *ryza, felonion* // *ornat*
саккос → *sakkos, ornat biskupi* // *dalmatyka*
стихарь → *sticharion, stychar* // *dalmatyka* // *alba*

Osobną grupę tworzą leksemy – sprawiające uczniom największe problemy – różniące się między sobą bądź znaczeniem, bądź też formą czy ograniczeniem stylistycznym. Wśród nich znalazły się następujące słowa:

sakrament (łac. *sacramentum*) – *таинство*
sakramentalny (łac. *sacramentum*) – *сакраментальный*

studenci analogicznie tworzą *таинственный* (w znaczeniu *sakramentalny*) odpowiednio do rzeczownika. Warto zwrócić uwagę, że w języku polskim oba słowa są zapożyczeniami, w języku rosyjskim tylko jedno z nich – przymiotnik. Kolejnym przykładem są słowa i ich odpowiedniki zawierające różnice morfologiczne i stylistyczne:

seminarium (łac. *seminarium* – rozsadnik, szkółka roślin) – *семинария, духовная семинария*
prezbiterium (łac. *presbyterium*, z gr. *presbyterion*) – *пресвитерия*,

rodzaj męski sygnalizowany końcówką jest w języku rosyjskim zamieniony na rodzaj żeński z charakterystyczną żeńską końcówką. Dodajmy, że *семинария* ma swoje ograniczenia stylistyczne (tylko *духовная*), nie jak w języku polskim, gdzie *seminarium* to seminarium duchowne, ale również rodzaj zajęć akademickich.

Następny przykład omówimy wraz z przykładem rosyjskim, zwracając uwagę na – nazwijmy je tak – „pozorne analogie”:

kleryk (łac. *clericus*, od *clerus* – kler) – *семинарист*

wydawałoby się, że jego przekład będzie analogiczny do istniejącego w języku polskim i rosyjskim słowa *kler* → *клир* (ze zmianą w temacie *e* → *i*), podobnie w odwrotnym kierunku:

⁴ Tamże.

клир (греч. *kleros* – жребий, судьба) – *kler*,

okazuje się jednak, że *kleryk* ≠ *клирик*, gdyż – jak podaje słownik – *клирик это член клира, духовное лицо*, w przekładzie na język polski *kapłan, duchowny*. Podobna pozorna analogia wiąże się ze słowem *odpust*, nieobecnym w *Słowniku wyrazów obcych*, gdyż jest to słowo rodzime dla języka polskiego. Przyjrzyjmy się rosyjskiemu pojęciu:

индугенция (лат. *indulgentia* – снисходительность, милость) – *odpust*,

choć w języku rosyjskim istnieje słowo *omnym* i często jest używane przez uczniów jako odpowiednik polskiego *odpustu*, oznacza on jednak *последнюю часть богослужения, краткую молитву с благословением*, *omnym* → *rozesłanie*.

Podobieństwo zachodzi w przypadku następujących leksemów obcojęzycznych:

миро (греч. *myron* – благовонная мазь) – *święty olej, krzyżmo*

oraz polskiego:

mirra (fr. *myrrhe*, łac. *myrrha*) – *смирна*,

jak ilustrują ekwiwalenty, jest to zależność tylko formalna, na którą należy zwrócić szczególną uwagę uczniów.

Jako ostatni omówiony zostanie problem uwarunkowania stylistycznego leksyki religijnej. W każdym języku leksyka religijna przynależy do stylu wysokiego. Mimo tej jednolitości istnieją jednak jeszcze ograniczenia stylistyczne, nieczytelne dla człowieka, który nie jest rodzimym użytkownikiem języka. Oto przykłady:

лампада (греч. *lampas* – светильник) – *lampka*
паникадило – *wielki żyrandol*

Dotyczą one głównie przedmiotów związanych z kultem, wymagają konkretnego komentarza typu: *lampka (tylko przed ikonami)*, *wielki żyrandol (tylko dla określenia żyrandola znajdującego się w cerkwi)*.

Oczywiście, w niniejszym szkicu nie było możliwe przedstawienie pełnego zakresu rosyjskiej i polskiej leksyki religijnej w przekładzie. Naszym celem było wskazanie najbardziej charakterystycznych trudności przekładowych zwią-

zanych z leksyką zapożyczoną z punktu widzenia dydaktyki. Udało się wyodrębnić kilka charakterystycznych oraz kilka często następczących trudności grup leksykalnych i problemów. Już sama analiza ujawniła niewielką, a nawet znikomą liczbę źródeł leksyki religijnej dostępną zarówno dla badaczy, jak i dla studentów. W niniejszym tekście zasygnalizowany został jedynie problem, otwierający drogę do dalszych badań i poszukiwań w obrębie tego jakże interesującego zagadnienia.

Татьяна Квятковска

Займствованная религиозная лексика русского и польского языков в дидактическом аспекте

Резюме

Задачей настоящей статьи является анализ религиозной лексики, способов ее перевода с польского языка на русский и с русского на польский. В рамках этого анализа исследуются однако только заимствования и их эквиваленты. Автор статьи считает религиозную лексику важной и малонисследованной областью, тоже в дидактическом аспекте, показывает на конкретных примерах, что анализ такого типа лексики требует учитывать культурологический аспект этих слов, нуждается в определенных комментариях, без которых данные лексемы трудно запоминаются не-носителями русского языка. В определенных группах автор показывает сходства и различия, степени эквивалентности слов и выражений, а также главные проблемы усвоения религиозной лексики поляками.

Tatiana Kwiatkowska

Russian and Polish loan lexemes in the scope of religion in teaching Russian

Summary

The article deals with religious lexis in the context of teaching Russian. The author assumes that religious lexis is a vital area of the process of FL teaching, often neglected due to its complexity and lack of materials and dictionaries, yet reflecting a high level of linguistic competence. The research has shown that religious lexemes clearly show the necessity of not only reality comments, but they are also a good illustration of the cultural differences which cannot be dispensed with in the teaching process by any means. The article, in particular groups, discusses the levels of word and expression equivalents, as well as signals the key problems appearing in teaching religious lexis of the Polish user.